

KÜRESELLEŞME VE DEVLET ETKİLEŞİMİ

Ufuk SELEN

Uludağ Üniversitesi İnegöl MYO İthalat-İhracat Programı, Bursa

ÖZET

Küreselleşme; teknolojik gelişmenin yarattığı iletişim imkanlarının artmasına bağlı olarak oluşan popüler kültür içinde yatırım, üretim, dağıtım ve tüketim ilişkilerinin gerçekleştiği, dünya ölçeğinde daha entegre olmuş, bir pazarın kurulması sürecinin ulaştığı son aşamadır.

Bu süreci dinamik kılan unsur ise kapitalizmin kendini büyüyen ölçekte yeniden yaratma isteğidir. Bu istekten hareketle, serbest piyasa ekonomisi koşullarını hakim kılmaya çalışan Neo Liberal politikalar kullanılmaktadır. Bu politikalar ekonomik ilişkilerde devletin tarafsız kalması gerektiğini ön görürler Bu nedenle ekonomide devletin politika belirleme inisiyatifini zayıflatmayı amaçlar. Küresel ekonomi koşullarında devletin etkinliğini yitirmesi iki yolla sağlanmaktadır. İlki, uluslararası anlaşmalar ve kuruluşların belirlediği standartlar ve ilkelere uygun olarak devlet yeniden yapılanmak zorunda bırakılmaktadır. İkincisi ise, devletin ekonomide daha az kaynak kullanımını sağlamak ve uluslar arası ilkeleri daha kolay hayata geçirebilmek amacıyla, yerel yönetimlerin merkezi idare karşısında güçlendirilmesidir. Geline nokta, küreselleşme sürecini yönlendiren gelişmiş devletler, diğer devletlerin ekonomik ve toplumsal yaşamda etkinliğini kırarak küreselleşme sürecinden karlı çıkmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Küreselleşme, Devlet, Uluslararası Ekonomi, Liberalizm

GLOBALISATION AND STATE INTERACTION

ABSTRACT

Globalisation is the ultimate phase of the process to establish a world-wide market where investment, production and consumer relations are gathered together and which occurred through the development of communication technologies.

The key factor which keeps this process dynamic is the demand to re-create capitalism. To start from this demand, neo-liberal policies have been used to keep the free-market conditions dominating. This policies require that the state is neutral. Because of this reason they aim to weaken the state's authority to decide policies this could be done in two ways: firstly, the state will be re-structured according to the international agreements and regulations which are determined by the firms. Secondly, the state's less resource usage in a way to maximise local governments power in order to rule the international policies. In the phase so far, developed countries directing the globalisation phase, are trying hard to benefit by breaking the effectiveness of the other countries in economical and social life.

Key Words

Globalisation, State, International Economy, Liberalism

I- GİRİŞ

Küreselleşme, ulusal devlet politikalarıyla ilişkili, dünya insanların günlük yaşamlarında daha fazla önemli olan, insanların, sermayenin ve uluslararası serbest mal hareketliliğinin oluşturduğu, global piyasa güçlerinin yer aldığı bir dünya tasviridir. Bu dünya, iletişim imkanlarının gelişmesi ile hız kazanan bir süreçte oluşmuştur. Esnek üretim koşullarının sonucu olarak, dünya ticaretinin üretim artışlarına oranla daha hızlı gelişmesi, uluslararası sermayenin sınır-ötesi hareketliliğinin kolaylaşması ve yeni teknoloji ürünleri kullanımının ülkeler arasında hızlı yayılması küreselleşme sürecini şekillendiren temel unsurlar olmuştur. Küreselleşme sürecinde geleneksel devletin kurumsal ve hukuksal altyapısında önemli değişimler yaşanmaktadır. Gerçekten, siyasi, ekonomik, toplumsal, diplomatik ve askeri stratejilerin oluşturulmasında uluslararası ilişkilerin temel birimi olan devlet, göreceli olarak, giderek etkinliğini yitirmektedir. Ulus devletin yaşadığı bu etkinlik kaybı, genel olarak, ekonomik, askeri ve teknolojik açıdan yaşanan üç önemli gelişmeye bağlanmaktadır.

Askeri olarak, sadece kara hareketleri ile yapılan savaflara, uçak ve misillemelerle bir üçüncü boyut eklenmiş ve devlet, sınırları korumaya dayalı savunma anlayışıyla kendisini güvende hissedemeyecek bir noktaya gelmiştir. Geldiği bu noktada da askeri işbirlikleri ve ortak savunma paktları ile kendi savunma gücünü artırma çabası içine girmektedir.

Bilgi teknolojileri, diğer devletler ve uluslar hakkında hızlı ve geniş bir bilgi edinme imkanı ortaya çıkartmış ve insanlar birbirlerine düşünce ve dünya görüşü açısından hızla yaklaşmıştır. devletler bu yakınlaşmalar nedeniyle kendilerine özgü ideolojik ayrıcalıklarını kaybetmişlerdir. Soyutlanarak yüceltilen ulus devlet kavramı bilgi teknolojilerinin kullanımına bağlı olarak soyutlamalardan kurtulmuş ve alt kimliklerinde ortaya çıkması ile ulus devlet anlayışı önemli yaralar almıştır. Aslın bu gelişmeler devlet olmanın bir gerçeğini ön plana çıkarmıştır. Şöyle ki, bir devlet olmak için bir ulus temeline dayanmak mutlak şart değildir. Ekonomik güce sahip olmak farklı ulusallıkları bir potada toplayabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri buna en somut örnek ülke olarak verilebilir. Ekonomik gücü elinden kaybeden veya sağlayamayan devletler küreselleşme sürecinden olumsuz olarak etkilenebilmektedirler.

Ekonomik açıdan, mal ve hizmetlerin uluslararası hareketliliğinin artması devletin otarşi amacını zedelemiştir. Uluslararası ekonomik ilişkileri açıklamaya çalışan mutlak üstünlükler ve faktör yetersizliği teorileri liberal dış ticaretin gelişmesine önemli destek sağlamışlardır. Küresel ekonomi koşullarında bu teorik meşrulaştırmaların desteği ile ülkeler çoğu mal ve hizmete daha düşük maliyet ve daha büyük kolaylıkla ulaşabilmektedirler. Çokuluslu şirketlerin gelişmesiyle birlikte sınır ötesi ticaret, önemli boyutlarda gelişmiş ve elektronik fon transferi sistemlerinin yaygınlaşmasıyla da sermaye hareketleri olağanüstü bir akıcılık kazanmıştır. Ancak, özellikle az gelişmiş ülkeler sermaye hareketliliğinden yeterince yararlanamamışlardır. Uluslararası sermaye piyasalarında yaşanan istikrarsızlıklara bağlı olarak dünya ekonomisinde risk primlerinin yükselmesi az gelişmiş ülkelerin finansal krizler yaşamasına neden olmuştur. Bu durumun nedeni olarak, hükümetlerin ekonomik rasyonaliteden uzak bir biçime, sorumsuz karar alma alışkanlıkları ve yönetim hataları gösterilmiştir. Aslında bu gerekçe ideolojik bir nitelik taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu devletin ekonomik yaşama müdahalesinin başarısızlıklara ve krizlere neden olabileceğine delil göstermek ve piyasa mekanizmasının işleyişini meşrulaştırmak amacıyla ileri sürülmüş gerekçedir. Bu gerekçe, ekonomide devletin mi yoksa piyasa mekanizmasının mı daha etkin olduğu yönündeki felsefi tartışmalara dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, toplumsal kıt kaynakların sonsuz ihtiyaçların karşılanması için “piyasa mekanizmasına” mı, yoksa

kolektif siyasi kontrolün şekillendirdiği “kamu ekonomisine” mi tahsis edilmesinin toplumsal yarara daha uygun olacağı yönündeki felsefi tartışma eskiden beri süregelmektedir ve asla da bitmeyecektir.

Dünya ölçeğinde bir değerlendirme yapılırsa, küreselleşmenin ulus devletlerin hükümetleri tarafından belirlenen politika tercihlerini nasıl etkileyeceği daha iyi kavranabilir. Aslında, ulus devletlerde yaşanan etkinlik kaybı, devletin ekonomik kaynaklar üzerindeki kontrol ve egemenlik gücündeki kayıpları ifade etmektedir. Ulus devlette yaşanan bu etkinlik kaybının küreselleşme olgusu kapsamında nasıl gerçekleştiğinin araştırılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç çerçevesinde öncelikle küreselleşme kavramı tartışılmış. Bu tartışmayı takiben teorik devlet yaklaşımlarının günümüz koşullarında devlet kavramına bakış açıları verilerek, küresel ekonomik ilişkiler çerçevesinde devletin rollerindeki değişim incelenmeye çalışılmıştır. Burada devletin politika belirleme inisiyatifinin uluslararası kuruluşlar tarafından sınırlandırıldığı ve yerel yönetim reformu adı altında merkezi otoritenin zayıflatılmasına bağlı olarak devletin hakimiyet gücünün kırıldığı vurgulanmaya çalışılmıştır.

II- TANIM VE KAVRAMSALLAŞTIRMA

“Ben İsveçliyim evim Avrupa, pazarım Dünya.....” Bu söylem teknoloji ürünlerini internet üzerinden pazarlayan genç bir iş adamına aittir (Kaleağası, 2001; 7). Bu yalın ve kısa ifade aslında günümüzde yaşanan ekonomik gelişmeleri kavrayabilmemiz açısından önemli mesajlar vermektedir. Burada, çağımız ticaret anlayışında bir sınırın olmadığı, hemen her ürünün ulusal pazarlar dışında ticaretinin yapılabileceğinin altı çizilmektedir. Pazarların ve ekonomilerin dünya ölçeğinde bütünleşmesi “Küreselleşme” ve “küresel ekonomi” kavramları içinde açıklanabilir. Çağımızda ekonomiden siyasete sosyal politikalardan kültürel gelişmelere kadar tüm alanlardaki değişimi açıklama gayreti içinde kullanılan küreselleşme kavramının somut bir tanımını verebilmek pek mümkün olmamaktadır. Literatürde çok fazla tanım yapılmış olmasına rağmen dünya ölçeğinde yaşanan sosyo-ekonomik olay ve olguları açıklayabilecek sistematik bir tanımlama bulunmamaktadır. Bizim de burada böyle bir iddiamız yok. Ancak farklı tanımlardan hareketle, algı dünyamız içinde, kendimizce bir tanımlama yapmak istiyoruz. En genel ifadesi ile

küreselleşme dünya üzerinde her alanda yaşanan ve bir birine bağlantılı değişim sürecinin ulaştığı aşama olarak ifade edilebilir. Daha kapsamlı bir tanımlama ile küreselleşme; teknolojik gelişmenin yarattığı iletişim imkanlarının artmasına bağlı olarak oluşan popüler kültür içinde yatırım, üretim, dağıtım ve tüketim ilişkilerinin gerçekleştiği, dünya ölçeğinde daha entegre olmuş, bir pazarın kurulması sürecinin ulaştığı son aşamadır. Burada yatırım, üretim ve tüketim ilişkilerinin konusunu bu ilişkilere girebilecek tüm unsurlar oluşturur. Bu unsurlar fiziki olabileceği gibi fikir ve sanat eserlerinden de oluşabilir. Hollywood yapımı bir film aynı anda pek çok noktada tüketime sunulabilmektedir. Aynı biçimde bilgi teknolojisi ürünleri dünya ölçeğinde ticaretin konusu olabilmektedir. Miyarlarca katma değere sahip bu teknoloji ürünleri hiçbir fiziki ortan görmeden satıcıdan alıcıya internet ağları üzerinden ulaşabilmektedir. Bu durum ülkelerin vergileme ve güvenlik yetkilerinin zorlanmasına neden olabilmektedir. Küreselleşmenin boyutlarını kavramamıza yardımcı olabilecek bu ve benzeri örneklemeleri artırmak mümkündür.

Küreselleşmeye, politik ekonominin bakış açısıyla yaklaşıldığında kapitalizmin gelişim süreciyle bağlantılı olduğu ifade edilebilir. Kapitalizmin gelişim süreci devamlı olarak sermaye birikimini sağlamaya yönelik çabalar içinde geçmiştir. Kapitalist güçler günümüze değin her zaman kar imkanlarını artırma gayreti içinde olmuşlardır. Yani pazar ve daha fazla kar arayışları devamlı olarak modern teknolojiye ulaşabilme ve bu teknolojilerin kullanım alanını genişletmesini gerekli kılmıştır. Bu gereklilikten hareketle kapitalist güçler merkezden çevreye açılma ve çevreye daha rahat entegre olabilme amacıyla küreselleşme olgusunu devamlı olarak desteklemişlerdir. Bu destekler çerçevesinde uluslararası ekonomik ve siyasi işbirliği anlaşmaları ile oluşturulan kurum ve kuruluşlardan yararlanmışlardır. Kapitalist ekonomi koşullarının dünya genelinde yaygınlaşması ve ülkelerin serbest piyasa ekonomisini güçlendirme yönündeki düzenlemelerini arttırmaları kapitalist güçlerin daha fazla kar sağlama amacına hizmet etmektedir. Dolayısıyla kapitalizm varlığını ve gelişimini küreselleşme olgusunun desteğinde sürdürmektedir. Bu anlamda küreselleşme olgusu piyasa ekonomisi koşullarının dünya genelinde yaygınlaşması sürecinin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır(Scholte, 2000; 97).

Aslında küreselleşme kendisinde bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç liberal iktisat kuramının serbest piyasa temelli teorik meşrulaştırması altında dünya ölçeğinde entegre bir pazar oluşumunun zamansal boyutunu ifade etmektedir. Ekonomik açıdan küreselleşme, ülkeler arasında artarak gerçekleştirilen ticari faaliyetlerin ve sermaye yatırımlarının gerçekleştiği açık bir uluslararası ekonomi olarak yorumlanırsa, yeni bir olgu olmadığı görülebilir (Hirst ve Thompson, 1998; s.7). Uluslararası ekonomik faaliyetler açısından bakacak olursak küreselleşmenin temelleri çok eskilere inmektedir. Sistematik olarak küreselleşmenin gelişimi, İpek yolu ticaretinin gelişmesiyle başlayarak, o dönemdeki mevcut pazarlara ulaşımı kolaylaştıran, yeni yolların ve ulaşım imkanlarının bulunması ve kitle üretim ve tüketim imkanlarının artması ile hızlanan uluslararası sosyo-ekonomik etkileşimlerde somutlaşmaktadır. Günümüzde, dünya ekonomisinde yaşanan değişimin temel unsuru; evrensel düzeyde serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte; bütün ülkelerin dünya pazarı ile bütünleşmesi, mal-hizmet-sermaye hareketlerinin görece olarak daha serbestleşmesi ile ekonomik küreselleşmenin gerçekleştirilmesine yönelik eğilimlerin hız kazanmasıdır. Bu doğrultuda; dış ticaretin koruma politikalarından arındırılması, sübvansiyonlarının kaldırılması, ulusal paraların konvertibilitesinin sağlanması, devlet tekellerinin kaldırılması, kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi, mal-hizmet-sermayenin dolaşımındaki kamu müdahalelerinin kaldırılması; dolaysız yatırımlar, portföy yatırımları ve kısa vadeli sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması hedeflenmektedir. Böylece, dünya ekonomisi; katılımcıları özel girişimciler olan, piyasalarına rekabet koşullarının hakim olduğu ve dürtüsünün kar olduğu bir alana dönüşebilecektir. Kamu müdahaleleri ortadan kalkacağı için özel girişimciler, kendi rekabet güçleri nispetinde kazanacak veya kaybedecek ve sonuçta rekabet koşulları verimliliği ve karlılığı arttıracaktır.

Boratav küreselleşmeyi kapitalist evrim sürecinin bir aşaması olarak görmektedir (Boratav: 2000;15-27). Bu süreçteki gelişmeleri emperyalist teori ışığında değerlendirerek, küreselleşmeyi kapitalizmin günümüz siyasal ve ekonomik koşullarına uyum çabalarının yaşandığı bir süreç olarak kabul etmektedir. Küreselleşme sürecinde emperyalizmden farklı olarak yaşanan yeni değişimlere dikkat çekmektedir. Bunlarda ilki, uluslar arası düzeydeki bazı kuruluş ve örgütlenmelerin kapitalist dünya

sisteminin tümünü kapsayacak üst yapılar biçiminde roller üstlenmiş olmalarıdır. Bu kurumsal mekanizmaların bir bölümü merkez içi çatışmaları çözme amacını güderken diğer kısmı ise çevre ve merkez arasındaki eklemlenme biçimlerini denetleme işlevini üstlenmiştir. Yaşanan ikinci değişiklik ise ulus ekonomileri devletsizleştirerek küreselleştirmek olmuştur. Üçüncü dünya ülkelerinin çoğu ekonomik ve sosyal politika alanlarında artık tam anlamıyla hükümlan sayılmamaktadırlar. Bu aşamada geleneksel politika araçları giderek felce uğramakta siyasal iktidarlar ulusal düzlemde sosyal ve ekonomik politikaları hayata geçirme çabasından vazgeçmektedirler. Bu değişim sosyal devlet kazanımlarının terk edilmesi anlamına gelmektedir. Üçüncü yenilik ise uluslar arası faktör hareketleri ile ilgilidir. Sermaye hareketlerindeki hızlı ve serbestleşme merkez sermayesi olduğu kadar çevre burjuvazileri için de yeni olanaklar getirmektedir. Özellikle kısa vadeli ve spekülatif sermaye hareketlerinin olağan üstü boyutlarda arttığı günümüzde, merkez çevre arasındaki emek hareketleri giderek engellenmektedir. Geline nokta emperyalizm ve küreselleşme arasındaki farklar aşağıdaki gibi belirtilerek, küreselleşmenin emperyalist çözümlerle irdelenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Küreselleşmede yapısal bağımlılıkların yerini karşılıklı bağımlılık almıştır. Günümüzde özellikle az gelişmiş ülkeler ekonomik istikrarı sadece kendileri için sağlamak ve korumak zorunda değillerdir. Çünkü bir ülkede yaşanan ufak çalkantı diğer ülkeleri de doğrudan etkileyebilecek bir yapı kazanmıştır. Bunun en güzel örneğini Asya krizinin tüm dünya ekonomisine kısa sürede yansması oluşturur.

Küreselleşmede bölüşüm çatışmaları yoktur. Tüm bölüşüm piyasa mekanizması içinde kendiliğinden gerçekleşmektedir. Ancak burada güçlü ekonomiler lehine pozitif toplamı bir oyun oynanmaktadır.

Küreselleşmede ekonomi ve politika çatışması son bulmakta ve serbest piyasaya duyulan güven artmaktadır. Piyasa mekanizmasının eşitsiz ekonomik ve politik güç dengeleri ile işlediğini vurgulayan eleştirel yaklaşım terk edilir. Bunun yerini uluslararası mal ve sermaye piyasalarına karşı duyulan bir güven perspektifi yer alır. Sosyo-ekonomik gelişmelerin hız ve niteliğinin devletçe belirlenebileceği inancı piyasa taraftarlarınca kabul edilmemektedir.

Boratavın vurgulamış olduğu son değişim noktasında devlet kavramı her açıdan sorgulanmaya başlanmıştır. Klasik anlamda devlet, belirli bir coğrafya üzerinde mutlak hakimiyete dayanmaktaydı. Ancak, mutlak güç sahibi devlet, küreselleşme sürecinin beraberinde getirdiği sorunları çözmedeki yetersizliği siyasal güç ve coğrafi sınırlar arasında kurulan bağın kırılması sonucunu doğurmuştur(Kılıç: 2002,36). Bu durum siyasal sınırlar içinde ve sınırlar arasında yeni hükümet etme biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin bir sonucu olarak küresel ekonomik dengenin bozulması yakın tarihimizin uluslar üstü hükümet etme pratikleri genişlemesinde beraberinde getirmiştir. Devletler,uluslar üstü yönetimlerin kuralılarını benimsemek durumunda kalmışlardır(Scholte: 2000; 150).

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde devlet kavramı üç farklı açıdan incelenerek realist yaklaşım temelinde küreselleşme devlet etkileşimi ele alınacaktır.

III- DEVLET YAKLAŞIMLARI

Dünya ekonomisinde yaşanan değişim ve dönüşümlerden devletin nasıl etkilendiği teorik düzeyde farklı biçimlerde yorumlanmaktadır. Liberal, Realist ve Marksist devlet yaklaşımları, devletin değişen rollerine değinmektedirler. Bu teorik yaklaşımların devlet yapısına yönelik yorumları genel hatları ile aşağıdaki gibi verilebilir.

a- Marksist Devlet Yorumu

Boratav'ın ortaya koyduğu bu üç değişim noktası aslında Neo Marksist bir söylemdir. Klasik Marksizm devleti ulusal bölüşüm ilişkilerinde bir araç olarak değerlendirirken Neo-Marksist yaklaşımda devletin yapısallığı vurgulanmaktadır (Toze, 1992; 236-237) Klasik Marksizm'de devlet üretim ve bölüşüm ilişkilerini kapitalist sınıfın isteklerine cevap verecek biçimde yönlendirmektedir. Oysa Neo Marksizm'de devlet bir bütün olarak kapitalist sistemin altında bağımlı bir role sahip olmuştur (Burhan, 1985). Bu nedenle de bölüşüm ilişkilerinde bir çatışma yaşanmamaktadır. Küresel kapitalizmin üretim koşulları dünya ölçeğinde yeniden tanımlanmış ve kuvvetlendirilmiştir. Ana aktörler sınıflardır ve ekonomik yaşam sınıf yararına yapılandırılmaktadır. Bu yapılanma içinde devlet kapitalizminin doğasında var olan ekonomi ve politika arasındaki çatışmaları ortadan kaldırma gayreti içine sokulmuştur.

Ulusal politikalar belirlenirken, devlet ulusal sınıf çıkarlarından ziyade global sermayenin çıkarlarını koruyacak tarzda hareket etmektedir. Üretim faktörlerinden emeğin örgütlenme hakkı mümkün olan ölçüde kullandırılmazken, küresel anlamda tüm sermaye unsurlarının serbest dolaşımının en rahat biçimde yapılmasını sağlayacak tüm önlemlerin alınması yukarıdaki yargının açık bir göstergesini oluşturmaktadır.

Marksist yaklaşımın aksine, küresel ekonomi koşullarında devletin rolü Realist ve Liberal yaklaşımlar tarafından farklı yorumlanmaktadır. Realist yaklaşımın küresel ekonomik ilişkilere bakışı özde Marksizme yaklaşımdır. Her ikisi de çatışmacı temele oturmakta ve çatışmalar yapısal nedenlerden kaynaklanmaktadır. Neo-Marksist yaklaşıma göre devleti sınıfsal çatışmaları kapitalist güçler lehine çevirmektedir. Diğer taraftan, realist yaklaşıma göre ise ekonomik ilişkiler anarşik bir düzen içinde gerçekleşmektedir.

b- Realist Devlet Yorumu

Küresel ekonomi içinde ilişkiler egemen güçler tarafından belirlenir. Realizme göre de bu sistem içinde belirleyici egemen güç devlettir. Egemen devlet küresel ve ulusal düzeyde belirli bir düzeni benimser ve oluşturur. Mevcut koşulların değişmesiyle küresel ekonomik sistem egemen devlet veya devletler lehine işler (Kazgan, 2000; 24).

Koşulların değişmesi devletler arası hakimiyet yarışını beraberinde getirdiği için küresel ekonomik düzen içinde devamlı olarak anarşik ilişkiler var olmuştur. Tarihi süreç içerisinde 1800'lü yıllarda üretim koşullarının değişmesi ile İngiltere elde ettiği hegemonya sayesinde en büyük emperyalist güç olmuştur. 1600'lü yıllarda Osmanlı İmparatorluğu askeri ve siyasi açıdan sahip olduğu güçle dönemin dünya siyasetini ve ekonomik düzenini yönlendirebilmiştir. I. ve II. Dünya savaşlarının çıkış mantığına bakıldığında dünya ekonomisi ve siyasetinde bir egemenlik kurma amacı taşıdığı görülebilmektedir. Avrupa Birliği'nin kuruluşunun en temel amacı, dönemin en önemli enerji kaynağı ve sanayi girdisi olan kömür ve çelik kaynaklarına hakim olma yarışının neden olduğu yıkıcı etkileri azaltmaktır (Karluk, 1995; 583) Tarihi süreç içerisinde dünya genelinde ekonomik hakimiyet mücadelelerine sayısız örnekler bulabiliriz.

Günümüzde de küresel ekonomik düzen içinde bir egemenlik yarışının var olduğunu görmekteyiz. Teknolojik gelişmeler ve gittikçe azalan enerji kaynaklarının kontrolünü ele geçirme çabaları ekonomik

mücadele alanlarını oluşturmaktadır. Bu mücadelenin Avrupa Birliği, ABD, Japonya ve daha çok enerji kaynakları açısından Rusya arasında yaşandığı inkar edilemez bir gerçektir.

Küresel ekonomik ilişkileri, örnekleri çoğaltılabilecek, tarihi gerçekler açısından yorumlayan Realist yaklaşıma göre, uluslararası ekonomik ilişkiler sıfır toplamlı bir oyundur. Bu oyunda herkes az veya çok kazanmaz, mutlaka bir taraf kazanırken diğer taraf kaybeder. Bu nedenle her ulus devlet kendi milli çıkarlarını koruma ve artırma yönünde devamlı bir mücadele vermektedir. AB içinde ortak para kullanımı konusunda İngiltere'nin çekinceleri Fransa'nın nazlı tutumu milli çıkarların korunması kaygılarının bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Realist yaklaşımın küresel ekonomik ilişkileri "sıfır toplamlı bir oyun" olarak değerlendirmesi liberal yaklaşıma karşı duruşunu göstermektedir.

c- Liberal Devlet Yorumu

Liberal yaklaşıma göre küresel ekonomik ilişkiler artı toplamlı bir oyundur. Bu oyunda tüm devlet ve toplumlar kazanmaktadır (Hirst ve Thompson, 1998; 14). Aslında Liberal yaklaşım bu oyundan, devletlerden ziyade, piyasa mekanizmasını yönlendiren güçlerin daha karlı çıkacağını vurgulamaktadır. Çünkü, bu yaklaşıma göre, küresel ekonominin doğası uyumlaştırılmış ekonomik ilişkiler fikrinden hareket etmektedir (Toze, 1992; 235). Ekonomik yaşamda bireyler kendi çıkarları peşinde koşarak faydalarını en çoklaştırırlar. Bu dürtü sayesinde serbest piyasa ekonomisine sahip devletlerde toplumun ulaşabileceği servet artacaktır. Serbest piyasa ekonomileri arasındaki ticari faaliyetlerin gelişmesi hem ulusal hem de uluslararası düzeyde uyumlaşmış ilişkileri ortaya çıkarmaktadır. Ulusal ve uluslararası düzede uyumlaşmış küresel ekonomi, dünya piyasalarına yönelik küresel üretim alanında etkin kazanç imkanları sunduğu için doğal bir birim olarak varlığını hissettirmektedir. Liberal yaklaşıma göre, doğal bir birim olarak algılanan küresel ekonomi içinde devletler karşılıklı yarar sağlayacak biçimde birbirine bağımlı hale gelmişlerdir. Bu bağımlılık ilişkisi devletler arasındaki çatışma kaynaklarını azaltırken aynı zamanda küresel düzeyde toplumların çıkarlarını geliştirerek realist devleti frenler. Bu noktada liberal yaklaşımın küresel ekonomi yorumunda ifade edilen uluslararası toplum çıkarlarının zaman içinde iyileştiği fikri görece olarak doğrudur. Ancak, mutlak olarak bakıldığında bu iyileşmenin hakim devletler lehine olduğu görülmektedir.

OECD 2000 yılı temel ekonomik göstergelerine göre, en gelişmiş ülkelerin içinde yer aldığı OECD ülkelerinin dünya ticaret hacminin yaklaşık dörtte birine hakim oldukları görülmektedir. Benzer biçimde AB üyesi ülkeler toplam olarak hem ithalat hem de ihracat değerleri açısından dünya ticaret hacmi içinde ortalama %14'lük bir paya sahiptir.

Küreselleşmenin herkese gelişme ve iyi yaşam koşulları sağlamaya yönelik bir süreç olduğu ileri sürülmekle birlikte; bugün en büyük 100 çokuluslu şirket, dünyadaki yabancı ülkelere yapılan yatırımların yüzde 20'sini denetlemekte; en zengin 447 milyarderin serveti tüm insanlığın yarısından fazlasının gelirini aşmaktadır. Aşırı sayıda artan evlilikler ve şirket satın almalarına bağlı olarak, bu güç ve zenginlik birikimi giderek artmaktadır. Küreselleşme sürecinde dünya ekonomisinin gidişatını belirleyen kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışan uluslararası sermayenin sahibi çokuluslu şirketler ve finansal kurumlar olarak gözükmemektedir. Ancak, küreselleşme sürecinin aktörleri olan çokuluslu şirketlerin ve finansal kurumların nihai olarak kontrolü birkaç gelişmiş ülkededir. Gelişmiş ülkeler dünya ekonomisini istedikleri yöne sürüklemekte ve küreselleşmenin sağladığı faydalardan en büyük payı almaktadır. Buna karşılık bu ülkeler, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere oranla, hem küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan tehlikelerle daha az mücadelede etmekte hem de küreselleşmenin yüklediği maliyetlerin daha küçük bir bölümünü üstlenmektedirler (Özkıvrak ve Dileyici, 2001).

Liberal yaklaşım, küresel ekonominin esas aktörleri olarak bireyleri ve firmaları kabul ederken devleti de dışlamamaktadır. Devletin ekonomideki yeri küresel ve yerel düzeyde temel hukuk düzenini sağlamak ve güvenlik hizmeti sunmaktır. Liberal yaklaşımın küresel ekonomi düzleminde atıfta bulunduğu diğer bir aktör gurubu da uluslararası ve/veya uluslar üstü kuruluşlardır. Bu aktörlerin rolü, dünya piyasalarında ulus devletlerin ve büyük iş ortaklıkları (güçlü sermaye blokları) gibi gurupların monopol gücünü kendi yararına kullanmalarını engellemektir.

Bu noktada, Realist yaklaşımın kabul ettiği küresel ekonomideki egemen devlet ve/veya devletler Liberal yaklaşımın söylemini kullanmaktadırlar. Bu söylemi kullanırken bir taraftan da söylemin koşullarını kendi çıkarları lehine belirlemekten de geri

kalmamaktadır(Gürses, 1998: 65). Örneğin; ABD ve diğer bazı gelişmiş ülkeler teknolojik ve entellüktüel ürünlerini tüm dünyada rahatça pazarlayabilmek için Dünya Ticaret Örgütü kapsamında *telif hakları anlaşmasını* hayata geçirme uğraşı verirken ABD uygulamış olduğu tekstil kotalarının devam ettirilmesinin mücadelesini vermekte ve bunda da başarılı olmaktadır. Benzer biçimde AB kendi tarım sektörünü korumak amacıyla üçüncü ülkelerle yaptığı gümrük birliği ve ikili ticaret anlaşmalarında mümkün olan her türlü korumayı ve tarım ürünlerinin AB'ne girişini engelleyici düzenlemeleri kabul ettirmeye çalışmaktadır (Karluk, 1995: 518). DTÖ anlaşması ekleri arasında yer alan "Devlet Alımları Anlaşması"yla üye ülkelerin ticaret saptırıcı, ayrımcı kamu alım politikaları uygulamalarına son verilmesi amaçlanmıştır. Bu anlaşmaya A.B.D., Kanada, Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri taraf olan üyelerdir. Ancak bu ülkeler kendi açılarından özellik gösteren kamu kurumlarının alım politikalarını anlaşma kapsamı dışında tutmuşlardır (Seyidoğlu, 1993:398) Gelişmiş ülkelerin uluslararası ekonomik ilişkilerde bunlara benzer ayrımcı uygulamalarına örnekler artırılabilir.

Küresel ekonomik ilişkileri kendilerince yorumlamaya çalışan yaklaşımların kesin doğruluğundan bahsedilemez. Ancak, biri diğerine oranla daha kabul edilebilirdir. Bize göre, Realist yaklaşım ayakları daha yere basan bir karakter göstermektedir. Günümüz dünyasında en ileri entegrasyon sürecini yaşayan Avrupa Birliği üyeleri arasındaki ilişkilerinde realist çerçevede açıklanıyor olması günümüz uluslar arası etkileşimlerin açıklanmasında realist yaklaşımın görece geçerliliğini daha da ön plana çıkarmaktadır (Pollack, 2001:222). Hirst ve Thompson'unu çalışmalarında küresel ekonomi ve uluslararası ekonomi kavramları tanımlanarak dünya ekonomisindeki gelişmelerin henüz küresel olmaktan uzak olduğu ve mevcut koşullarda uluslararası bir ekonominin varlığı vurgulanmaktadır. Küresel ekonomi, uluslararası ekonomiden farklı ideal bir yapıdır ve ulusal ekonomilerin tek çatı altında, ulusal devletlerin ekonomi politikalarını belirleme güçlerinin ortadan kaldırıldığı bir ekonomik yapıyı öngörür. Burada ulus devletlerden bağımsız ve onların üzerinde küresel bir yönetim söz konusudur. Ancak, uluslararası ekonomi kavramında her ulus devlet kendi ekonomi politikasını belirleme gücüne sahiptir. Uluslararası ekonomik ilişkileri düzenleyen ve kendi iradeleri ile taraf oldukları ve kendi üzerlerinde olmayan ikili veya çok taraflı

analara belirlendiği kurallara, kendi çıkarlarına hizmet ettiği sürece, uyum gösterirler (Williams: 1996;110). Buna göre toparlayacak olursak, ulus devletlerin üzerinde yaptırım gücüne sahip, tüm dünya ekonomisini yönetecek bir üst oluşumun kurulmadan ulusal ekonomilerin etkinliğini yitirdiği yönündeki söylemlere itibar etmek pek doğru olmayacaktır. Kaldı ki uluslar üstü bir yönetim tesis edilmiş olsa bile varlığını çok uzun süre devam ettiremeyecektir. Sonuçta yeniden ulus devlete dönüş yaşanacaktır (Panic: 1997; 29-44). Realist yaklaşımı referans alarak uluslararası ekonomik ilişkileri belirleme konusunda günümüzün egemen devletlerinin diğer ulus devletlere göre daha baskın olduklarını ve bu hakim yapılarını koruyacaklarını, dolayısıyla ulus devletin yok olmayıp varlığını devam ettireceğini söyleyebiliriz. Yani “egemen güce sahip” olma oranına bağlı olarak ulus devletlerin dünya ekonomisi üzerindeki etkinliği artacaktır. (Kazgan, 2000: 119-132). Bu anlamda, küreselleşemeyen dünya ekonomisini ulus devletler şekillendirmektedir. Dolayısıyla hakim ulus devletler dünya ekonomisine yön vermektedirler. Öyle ki çok uluslu şirketlerin varlıklarının üçte ikisini ana ülkelerinde tuttuklarını düşünecek olursak bunun doğruluğunu ispat için başka kanıt aramaya gerek kalmayacaktır. Çok Uluslu Şirketler bu tercihlerini gerek ana ülkelerinin dayatması altında gerekse diğer ulus devletlerin ekonomi politikalarına gösterdikleri duyarlılığa bağlı olarak belirlemektedirler. Dolayısıyla çok uluslu şirketler ulusal ekonomileri belirledikleri kadar kendileri de ulus devletin ekonomi politikalarından halen etkilenmektedirler (Hirst ve Thompson, 1998: 35-39).

IV- ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLAR VE DEVLET ETKİLEŞİMİ

Yukarıda dünya ekonomisinin uluslar üstü yönetim yapılanması altında ancak küreselleşebileceğinden bahsetmiştik. Acaba, küresel ekonominin öngörmüş olduğu uluslar üstü yönetim kurumları günümüzde mevcut mudur? Bu soruya cevap vermeden önce küresel ekonominin yönetiminden ne anlamamız gerektiğini açıklamamız daha doğru olacaktır. Birleşmiş Milletlerin bir raporuna göre küresel ekonominin yönetimi, küresel bir devletin olmayışının yarattığı boşluğu doldurmak için geliştirilen ve ana aktörlerini çok uluslu şirketlerin oluşturduğu bir rejimdir (U.N., Globalization and Economic Governance 2000,

<http://unpan1.un.org/intada/grups/-public/dokuments/un/unpan000505.pdf>, s.2 ve 7-9). Temelde dış doğrudan sermaye yatırımlarının küreselleşmesi sürecini kapsar. Küreselleşme sürecinin şekillenmesi için gerekli olan kuruluşlar, varolan durumlarının iyileştirilmesi kaydıyla, IMF, WB. ile WTO ve gerekirse diğer kuruluşlardır.

Küresel ekonominin yönetimi farklı yapılara sahip bölgesel bloklar arasındaki çatışmaların giderilmesine yönelik bir yaklaşımdır. Gilpin'na göre ulusal ekonomilerin küresel ekonomiye entegrasyonu piyasaların işleyişine bırakılamaz. Yani küresel ekonomi için uluslararası yönetim daha da gerekli olmaktadır. Çünkü piyasa aksaklıklarını giderecek kamusal malların üretimi gerekecektir. Bu ise piyasa mekanizması içinde hukukun üstünlüğünü gerektirir. (Robert Gilpin, 2001, Global Politik Economy, Oxford, s.379.) Burada akla hemen şu soru gelmektedir: Mevcut uluslararası kuruluşlar piyasa aksaklıklarını ortadan kaldırma ve uluslararası yönetimi sağlama konusunda yeterli midirler ve küresel ekonominin yönetiminde ki rolleri nedir? Daha açık bir ifade ile Dünya Ticaret Örgütü, IMF, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi uluslararası örgütler uluslar üstü yönetim yapılanmasının temellerini mi oluşturmaktadırlar? Bu soruya doğrudan evet veya hayır yönünde cevap verebilmek oldukça güçtür. Çünkü Liberal yaklaşımın piyasa mekanizmasını bozucu unsurları engelleyici, disipline edici oluşumlar olarak gördüğü bu kurumlar mevcut yapıları ile uluslar üstü olmaktan oldukça uzaktırlar. Bırakın uluslar üstü olmalarını bazı devletlerin güdümü altında oldukları yönünde yaygın bir inanış vardır. Bu inanışı yaygınlaştıran temel unsur ise IMF ve Dünya Bankası tarafından alınan kararlardaki temsil gücünün ülkelerin koydukları sermaye ile doğru orantılı olmasıdır. Doğal olarak fazla sermaye koyan ülkelerin alınan kararlarda ve uygulamalarda belirleyiciliği ön plana çıkmaktadır. Birleşmiş Milletlerin Irak ve Kuveyt arasındaki meselede sergilemiş olduğu ve halen sürdürdüğü ABD ve İngiltere taraftarı tutum bu inanışın doğruluğuna bir delil olarak kabul edilebilir. Diğer taraftan bu kuruluşların gelecekte de uluslar üstü bir niteliğe kavuşup kavuşamayacakları şimdiden kestirilemez. Bu kurumların geleceğine ilişkin olarak burada şu kadarını söyleyebiliriz ki; bu kuruluşlar uluslararası ekonominin kurallarını belirlemeyi ve koyduğu kurallara tarafların uymasını sağlamayı

amaçlamaktadırlar. Bu amaçlarını ne kadar gerçekleştirebilecekleri ise ayrı bir tartışma konusunu oluşturmaktadır.

Uluslararası ekonomik ilişkileri belirli bir disiplin altına almayı amaçlayan bu kurumlar Hirst ve Thomson'nun belirttiği anlamda küresel ekonominin üst yönetim birimi olmaktan oldukça uzak ve birbirinden bağımsız bir yapıdadır. Örneğin, ILO uluslararası çalışma yaşamını düzenlemekte, IMF ve DB. Dünyadaki finans hareketlerini yönlendirmekte, DTÖ uluslararası mal ve hizmet ticaretini getirdiği kurallar ekseninde organize etmekte ve Birleşmiş Milletler dünya genelinde her alanda ortak politikalar uygulanması gayreti içinde bulunmaktadır. OECD bünyesinde tartışılmaya başlanan ve gelen büyük tepkiler sonucunda uygulanmasından vazgeçilerek, OECD gündeminden çıkartılan ancak DTÖ bünyesine taşınmaya çalışılan MAI ile uluslararası yatırımlar standart kurallara bağlanmaya çalışılmaktadır. Her ne kadar uygulanmasından vazgeçilse de, en son uluslararası oluşum adayı olarak tasarlanan MAI benzeri bir anlaşmanın uluslararası platformda imzalanarak hayata geçirilmesi halinde küresel ekonominin kurumsallaşmasına önemli katkılar sağlayacak gibi görünmektedir.

Bu kurumları bir arada değerlendirdiğimizde, gelecekte bu kurumların emek, sermaye, yatırım ve siyaset alanlarında küresel ekonominin birer yönetim organı olarak karşımıza çıkabileceklerini söyleyebiliriz. Yani şimdiden küresel ekonominin sahip olacağı örgütsel yapının nüvelerini oluşturmakta olduklarını ifade edebiliriz. Bu kurumlar, üye ülkeler açısından, ulusal ekonomi politikalarını belirli ölçülerde etkileyebilmekte, belirli istikametlere yönlendirebilmektedirler. Mutlak küreselleşmecilerin ifade ettiği kadar olmasa da ulus devletin yapısı ve fonksiyonlarında bir takım değişikliklerin var olduğu bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle küreselleşme sürecinin dışına düşmemek için vatandaşların hayat standardını yükseltirken; dünya ticareti, uluslararası yatırımlar ve yeni gelişen teknolojilerden daha fazla pay almayı isteyen devletler, karar alma ve uygulama mekanizmalarını evrensel değerler ışığında yeniden yorumlamak zorundadırlar. Bu çerçevede, devletler, zaman içinde, yapacakları istişareler sonucunda, uyum için geçiş dönemi ayrıcalıkları sağlasalar bile, Dünya Ticaret Örgütü'nün (World Trade Organisation-WTO) ticaret kurallarına, Mali Faaliyet Hedef Grubu'nun (Financial Action Task Force-FATF-OECD) mali işlem kurallarına ve

Kamu Yönetiminde Etik Anlaşması'nın (Ethics in Public Management-EPM-OECD) davranış kurallarına uymak mecburiyetinde olacaklardır.

Devlet anlayışındaki değişiklikler hangi süreçte nasıl gerçekleşmektedir? Bu sorunun irdelenmesi küreselleşme ve devlet etkileşiminin kavranmasını kolaylaştıracaktır. Bu amaçla aşağıda ekonomi politikaları açısından devletteki değişim süreci incelenmiştir.

V- ULUSAL EKONOMİ POLİTİKALARININ DEĞİŞEN YAPISI VE DEVLETİN ROLÜ

En genel olarak kullanılan ekonomi politikaları para ve maliye politikalarıdır. Ulusal ekonomi politikalarında devletin kendini iyiden iyiye hissettirdiği politika alanı ise maliye politikasıdır. Maliye politikaları ile kamu harcama ve gelirlerindeki ayarlamalar direkt veya dolaylı olarak ulusal ekonomiyi en fazla etkileyen politika gurubunu oluşturur. Maliye politikalarında yapılan değişiklikler, daha dikkat çekicidir. Hemen her sektörde yoğun olarak hissedilebilmektedir.

Maliye politikaları, belirli ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşabilmek amacıyla kamu hizmetlerinin, harcamalarını ve gelirlerinin etkilerini uygun yönde değiştirmek için bu değişkenlerin büyüklük ve bileşiminde yapılması gereken ayarlamalar belirler. Nispi ağırlıkları farklı olmakla birlikte, genellikle kabul edilen ekonomik ve sosyal amaçlar yüksek oranlı ekonomik büyüme hızının yakalanması, ekonomik istikrarın sağlanması ve daha adil gelir paylaşımının gerçekleştirilmesidir (Görgün, 1977: 11). Maliye politikası sahip olduğu araçlarla kamu ekonomisinin işleyişini iktisat politikalarının genel hedeflerine uygun bir biçimde ayarlamaya çalışmaktadır. Para ve maliye politikalarının uygulanması açısından, mevcut araçların kullanımında bir değişiklik olmayıp, yarattıkları etkiler açısından farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Genişletici bütçe politikaları, iç borçlanmaya cevaben faizleri; genişletici para politikaları ise enflasyonu arttıracaktır. Açık ekonomilerde döviz kurunun piyasa mekanizmasına bağlı olması ve sermaye hareketlerinin serbest olması nedeniyle, genişletici politikaların faiz ve enflasyon üzerindeki etkileri, kapalı ekonomilere nazaran çok daha çabuk ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede devletin kullanmış olduğu iktisat politikası araçları açık ekonomi koşullarında yaşanan olumsuzlukları azaltma çabası içinde

bulunmaktadır. Ancak bu çabalar noktasında, küreselleşmenin ulus devleti zayıflattığı, etkinliğini azalttığı ifade edilmektedir. Giddens, bir çalışmada ulus devletin birtakım sorunların çözümünde yetersiz kaldığını, bazı sorunların çözümü içinse fazla hantal olduğunu bu nedenle bazı sorunların çözümünde yerel güçlerin daha işlevsel olabileceğini belirterek, küresel düzen içinde ulus devletin etkinliğini yitirdiği görüşünü ileri sürmektedir (Giddens, 2000: 21). Benzer bir yaklaşımla Kazgan, yapmış olduğu çalışmalarda dünya ekonomisindeki merkez çevre yapılanması altında serbest piyasa ekonomisi söylemleri ile devletin zayıflatıldığı tezini savunmaktadır (Kazgan, 1997, 1999 ve 2000) Burada Realist yaklaşımın kabul ettiği dünya ekonomisindeki egemen devletler merkezi oluşturmaktadırlar. Bunların ulusal politikaları belirleme konusunda bir zayıflama göstermeleri söz konusu değildir. Aksine bunlar kendi güdümelerindeki uluslararası kuruluşları kullanarak güçlerini pekiştirmektedirler.

Devletin, küreselleşme süreci karşısındaki kontrol kaybı ve yönetim güçsüzlüğü, genel kabul gören bir önermedir. Ancak, küreselleşmenin ulus devleti zayıflattığı söylemi çevre ülkeler için geçerli olmaktadır. Piyasa ve devletin karşılıklı rekabetinin irdelenmesi, devlet otoritesinin güç kaybının görece bir olgu olduğu konusunda daha sağlıklı bir değerlendirme yapma fırsatını doğurmaktadır. Öncelikle, hükümetler, 1930'lardan 1980'lere kadar geçen süreçte Keynezyen politikaların sonucu olarak harcamalarını ve buna paralel olarak gelirlerini devamlı arttırma imkanına sahip olmuşlardır. Devletin gelir ve harcamalarındaki artışa bağlı olarak, ekonomide sürekli artan payı nedeniyle, piyasalar üzerinde ezici bir hakimiyet kurduğu ve bu durumun, ekonomide etkinlik ve verimliliği azalttığı yönünde genel bir inancı ortaya çıkarmaktadır. Galbraghtetkisi olarak ifade edilen bu inanış, özel sektörü daha etkin ve verimli çalışan, kamu sektörünü ise verimsiz çalışan, kaynak israfının yüksek olduğu bir alan olarak değerlendirir. Sonuçta devletin ekonomik yaşam içinde en alt düzeyde faaliyet göstermesi gerektiği savunulur (Önder ve...,1993:17). Bu nedenledir ki, gelirlerin ve harcamaların azaltılması ve özelleştirmelerin gerçekleştirilmesi artık ortak kabul görmektedir. Egemen devletlerin neo liberal politikalarla çevreye empoze ettiği bireyin üstünlüğü fikri müdahaleci ekonomi politikası amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik sosyal devlet temelli maliye politikalarını olumsuz etkilemiştir. Küresel

ekonomik düzende, serbest piyasa ekonomisi koşullarının hakim kılınmasının tüm toplumların yararına olacağı fikri egemen devletlerce vurgulanmaktadır. Bu vurgulama altında gelişmekte olan ülkeleri liberalleştirme modellerine adapte etme süreci 1980'lerden başlayarak hızlanmıştır. Ancak gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelerin, kaynakları israf etmeyerek rasyonel dağıtacak liberal kurumlara sahip olmadıkları gerçeğini göz önünde bulundurmamışlardır. Liberal politikaların alt yapı eksikliğini bu ülkelerin gelişme aşamalarının doğal bir sonucu olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak 1990'ların sonlarına doğru liberal politikaların olumsuzlukları görülmeye başlanmıştır. Ticaret politikalarını liberalleştirerek, ihracata dönük kalkınma stratejisini seçen Arjantin, Türkiye ve Asya ülkeleri gibi pek çok ülke bunun faturasını ağır bir şekilde yaşadıkları krizlerle ödemişlerdir. Krizler yaşayan ülkelerin liberalleşme politikaları karşılığında borç yaratmayan doğrudan sermaye akımlarından yararlanmaları teşvik edildiler. Ne var ki kolay kazanç umudu ile gelen dış kaynak umduğu serbest piyasa alt yapısını bulamayınca veya umduğu kar oranını yakalayamayacağı kuşkusuna kapılınca gerisinde yıkımlar bırakarak sorumsuzca geri çekildi. Sonuçta sıcak para girişi ile bütçe imkanlarının çok ötesine geçen ülkeler sermaye çıkışları ile büyük krizler yaşamışlardır. Türkiye bu türden krizleri 1993 Nisan ve 2001 Şubat krizleri ile oldukça yoğun yaşamış bir ülkedir.

Kronikleşen krizler içinde yaşayan ülkeler, liberal ekonominin kurallarına uymamak, rasyonel davranmamak ve kaynakları israf etmekle suçlanmaktadır. Aslında bu ülkelerin ekonomik krizler yaşamasında birazda liberal politikaları dayatan güçlerin etkisi de olmuştur. Kreditörler, kredi alabilmenin ön koşulu olarak her alanda liberal politikaların hayata geçirilmesini şart koşmuşlardır. Ancak, bu koşulla kredi alan ülkelerin, liberal politikaların gerektirdiği alt yapı kurumlarına ve felsefeye sahip olup olmadıklarını dikkate almamışlardır. Oysa liberalleşme politikalarında fazla acele edilmeden geçişler sağlanmalıydı. gerekirdi. Bu nedenledir ki, krizlerin faturasını hepten hükümet başarısızlıklarına bağlamak biraz hakkaniyetten uzaklaşmak olacaktır.

Hakim devletlerin liberal politika önerileri bölüşüm ilişkilerinde sınıf esasına dayalı örgütleri ve dengeleyici konumdaki sosyal devleti de yıpratmıştır (Rodrik, 2000: 21). Kaynak tahsisinde bireysel fayda toplumsal faydaya yeğlenerek bireyin karlılık ilkesi kaynak dağılımı ve bölüşüm

ilişkilerinin temelini oturmıştır. Sonuç olarak yaşanan bu gelişmeler devletlerin gönüllü olarak piyasalar karşısında güçlerinden fedakarlık etmeleri anlamına gelmektedir.

Ekonomi politikalarının temel amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik kamu gücünün zayıflaması iki yönlü olarak gelişmiştir. İlk olarak ulus devletin ekonomideki yetkileri giderek uluslararası kurumlara ve bölgesel işbirliği anlaşmalarına devredilmiştir. Bu noktada Hirst ve Thompson'un öngördüğü küresel ekonominin temelleri atılmaya çalışılmaktadır. Çünkü; ulus üstü oluşumlar ve bölgesel işbirliği anlaşmaları devletin denetim ve yargılama güçlerini kuşatmışlardır. Böylece toplumlararası çatışmaların uluslararası düzenlemeler temelinde çözümlenmesini esas alan, uluslararası hukukun öngördüğü çatışma normu hayat bulmaya başlamıştır (Palamut,1997: 149-156). Ulus devletin yargılama ve denetim gücünü aşındıran ulus üstü oluşumlardan bir tanesi ve belki de en önemlisi DTÖ'dür. GATT, müzakereleri sürecinde şekillenen ve 1995 yılında hayat bulan DTÖ dünya ticaretini serbest piyasa ekonomisi temellerinde düzenleyici kurallar koyma yetkisi yanında "Uyuşmazlıkların Halli Mekanizması" ile yargılama ve denetleme yetkilerine kısmen de olsa ulaşmıştır. DTÖ anlaşmasının Ek2'sine istinaden oluşturulan Anlaşmazlıkların Çözüm Organı (AÇO) liberal ticareti engelleyici politika uygulayan devletler üzerinde belirli yaptırımların uygulanmasını ön gören bağlayıcı kararlar alabilmektedir (Büyüктаşkın, 1997: 135). Böylece örgüt üyesi ülkeler diğer üye ülkelerin zararına olabilecek politikaların belirlenmesinden ve uygulanmasından kaçınmak zorunda kalmaktadırlar. Yine kurucu anlaşmanın Ek 3'ne dayanılarak oluşturulan Ticaret Politikalarını Gözetim Organı üye devletlerin ulusal ticaret politikalarının liberal temellerde şekillenmesini zorlamaktadır. Gerçi bu organın gözetim faaliyetlerinin yaptırım gücü bulunmamaktadır. Ancak, üye devletler yükümlülüklerinin bilincinde olduklarını gösterme gayreti içinde ulusal politikalarını anlaşma hükümlerine uygun olarak belirlemek durumunda kalmaktadırlar. DTÖ'nün kural koyma ve yargılama yetkisi devletlerin ulusal ticari politikalarının belirlenmesinde sınırlayıcı bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. DTÖ ticari konularda ulusal politikalar belirleme inisiyatifine sınırlama getirirken, benzer sınırlamaları yabancı sermaye yatırımlarını düzenleme konusunda içerdiği katı kullarla "Çok Uluslu

Yatırım Anlaşmaları” (MAİ) daha fazla hissettirmektedir (www.antimai.org)

Devletin etkinliğini zayıflatan bir diğer unsur ise yerel yönetimlerin merkezi devlet veya idareler karşısında güçlenmesidir (Schmidt, 1995) Merkezi idarenin elinde bulunan bazı yetki ve sorumlulukların yerel yönetimlere bırakılması serbest piyasa ekonomisi söyleminde sıkça dile getirilmektedir(The World Bank, 1998). Merkezi hükümetten yerel yönetimlere yetki devrinin olumlu sonuçlarının varlığı yanında birtakım olumsuzluklarda taşıdığı unutulmamalıdır. Bu olumsuzluklar şu üç noktada toplanabilir: Öncelikle böyle bir yetki devri, merkezi otoritenin mali disiplini bozucu sonuçlar yaratarak makro ekonomik istikrarsızlıklara neden olabilir. Yerel yönetim açıklarının merkezi bütçeden finansmanının sağlanması makro ekonomik istikrarsızlıklara neden olacağı açıktır. Bu yargıya ilişkin karineler 5 kara delik olarak ifade edilen kamu kesimi borçlanma gereksinimine bakılarak Türkiye gerçeklerinde bulunabilir. Türkiye'nin içinde yaşadığı kamu kesimi açıklarının önemli bir kaynağını yerel yönetim açıkları oluşturmakta olup bu açıklar ya doğrudan yada dolaylı olarak özellikle hazine garantili borçları genel bütçeden karşılanmaktadır. Sonuçta bu durum kamu kesimi borçlanma ihtiyacını bozucu bir etki oluşturmaktadır.

İkinci olumsuz olası etki ise yerel yönetimlerin sahip oldukları kaynakları kendi kontrolleri altında yönetmek ve kullanmak amacıyla merkezi hükümetten kopmaları kaçınılmaz kılabilir. Üçüncü olası olumsuzluk ise bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının artacak olmasıdır. Merkezi otoritenin yetki ve sorumluluklarının azaltılmasının sonucu olarak belli imkan ve kaynaklardan yoksun olan bölgeleri kalkındırılması diğerlerine göre daha yavaş olacaktır. Oysa, yetki sahibi merkezi idare kısmen de olsa kaynak dağılımına taraf olarak gelişmişlik farklarını azaltma imkanı bulabilmektedir. Bu ve benzeri olumsuzluklara rağmen Merkezi idareler karşısında yerel yönetimlerin güçlendirilmesi yönündeki gayretlerin altında yatan temel espri, yetki devrinin egemen devletlerin dünya piyasalarındaki kar arayışlarını kolaylaştıracak ortamın yaratılmasıdır. Çünkü, bu devletler, merkezi idareye oranla daha zayıf konumda olan yerel idareler karşısında daha rahat hareket edebilme imkanı bulabileceklerdir. Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'da kolayca ilerleyişinin temel nedeni olarak o dönemlerde Avrupa idari yapısına

hakim olan feodal beylerin, merkezi yönetime sahip olan Osmanlı İmparatorluğu karşısındaki güçsüzlüğü gösterilmektedir. O dönemlerde Avrupa'nın idari yapısındaki bu zayıflıktan yararlanan Osmanlı imparatorluğu Avrupa'daki ilerleyişini, Avrupa'da merkezi krallıklar ortaya çıkıncaya kadar, kolayca gerçekleştirebilmiştir. Günümüzde de ulus devletin merkezi idare karşısında yerel idarelerin güçlendirilmesi ile egemen devletlerin dünya ekonomisi üzerindeki hakimiyetini arttırmaya çalışılmaktadır.

Devletin başarısızlığı fikrinden hareketle, devletin yeniden tanımlanması gerekliliği farklı biçimlerde haklı olarak ileri sürülmektedir. Ancak, nasıl bir devlet yapılanması oluşturulmalı sorusuna yönelik somut cevaplar verilmemektedir. Aslında bu soruya yeknesak bir cevap vermek oldukça güçtür. Bu güçlüğü ortaya çıkaran koşullar ise her bir devletin kendi şahsına münhasır özelliklerinin var olmasıdır. Devlet olma sürecinden başlayarak, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları tek bir devlet yapılanması formülünün oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. Dünya Bankası 1998 yılı raporunda “günümüz dünyasının değişen koşullarında nasıl bir devlet yapılanması olmalı” sorusuna üç temel ilkeyi ortaya koyarak cevap vermektedir. Buna göre devlet kendi kapasitesini iyi tanımalı ve buna göre kendisine görev üstlenmelidir. Örneğin devletler gelişmişlik düzeyleri ile orantılı olarak sosyal devlet olma gereklerini yerine getirmelidir. Kapasitesini doru tespit eden devlet, kamu kurumlarını yeniden canlandırarak hizmet kapasitesini ve işlevliğini artırmalıdır. Kurumsal reformlarla rekabete daha açık hale gelen devlet hizmet kalitesini yükselterek ekonomik büyüme ve kalkınmaya daha fazla katkı sağlayabilecektir. Günümüz devleti üçüncü olarak Küresel gelişmelere açık olmalıdır. Küreselleşmenin kaçınılmaz bir süreç olduğunu ve bu süreçte sisteme hakim olan devletlerin karlı çıktıklarını da düşünecek olursak bu ilkenin devlet şekillenmesinde esas alınmasının kaçınılmaz olduğunu söyleyebilir. Küresel gelişmelere açık olan bir devlet ise şu özelliklere sahip olmalıdır. Öncelikle dış rekabet benimsenmeli ve daha sonra da şu beş konuda işbirliği içinde küresel toplu faaliyetleri geliştirmektir. Geliştirilmesi gereken toplu faaliyetler ise bölgesel krizleri yönetmek, küresel ekonomik dengeyi koruyarak sürdürmek, çevrenin korunması, temel araştırmaları ve bil üretim ve kullanımını artırmak, daha etkili olabilmek için yardım talep eden ülkelerin politikalarına katkı

sağlamaktır. Özetle günümüzün devleti, kendini ve kapasitesini tanıyan, kapasitesine uygun yapılanmayı sağlayan ve misyonunu belirleyen, küresel faaliyetlere duyarlı ve aktif katılımcı olmalıdır.

VI- SONUÇ:

Ekonomik açıda küreselleşme kapitalist ekonomik düzenin gelişim seyrinin ulaştığı son evredir. Bu evrede ulus devlette fark edilebilir değişiklikler yaşanmıştır. Liberal devlet yaklaşımına göre bu değişimler bireyin gücünden kaynaklanmakta ve tüm evrim sürecini etkilemektedir. Marksist yaklaşımın yeni yorumuna göre günümüzde devlet yalnızca ulusal sınıf çatışmalarını düzenlemekte aynı zamanda uluslararası bölüşüm ilişkilerinde de meşrulaştırıcı ve düzenleyici bir rol oynamaktadır. Marksist devlet yorumunda olduğu gibi çatışmacı temele dayanan Realist devlet anlayışında ise uluslararası sisteme dünya ölçeğinde yön veren temel unsurlar hakim ulus devletlerdir. “Egemen güce sahip” olma oranına bağlı olarak ulus devletlerin dünya ekonomisi üzerindeki etkinliği artmaktadır. Diğer bir ifade ile günümüz koşullarında dünya ekonomisini sisteme hakim ulus devletler şekillendirmektedir.

Netice olarak, günümüzde ulus devletin ve bunların ekonomi politikalarının yeniden yapılanması serbest piyasa ekonomisi koşullarında gerçekleşmektedir. Bu yeni yapılanma içinde ulus devletin sahip olduğu kamu gücü zayıflatılmaktadır. Bir taraftan merkezi idare karşısında yerel idarelerin güçlendirilmesi diğer taraftan da ulus üstü oluşumlar ve bölgesel anlaşmalara denetim ve yargılama gücü kazandırılarak ulus devletin yıpratılma süreci işletilmektedir. Böylece güçsüzleşen devlet vatandaşların taleplerine cevap veremeyecek ve sonuçta toplumsal ekonomik ve siyasal düzenin kontrolü sisteme hakim olan devletlerin eline geçecektir. Ulusal otoritesi sarsılan devletlerin varlığı hakim devletlerin sistem üzerindeki otoritesini meşrulaştıracak ve korumasına yardımcı olacaktır. Bu durumun yaratacağı ekonomik ve siyasal sonuçlar küreselleşmenin devlet üzerindeki olumsuz yönünü oluşturmaktadır. Bu olumsuzluklardan korunmak için ise kendini ve kapasitesini tanıyan, kapasitesine uygun yapılanmayı sağlayan ve misyonunu belirleyen, küresel faaliyetlere duyarlı ve aktif katılımcı bir devlet yapılanmasının sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA:

- Bağce, H. Emre, (1999) Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:32, Sayı: 4
- Burhan, Nuri., (1985) Kapitalist Sistemde Devletin Ekonomiye Müdahalesi Üzerine Açıklamalar, *Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*
- Gürses, Mahmut. (1998), Küresel Ekonomi: Şirket Yapısında Değişiklikler, Dış Ticarete Şirketlerin Yönlendirici İşlevleri ve Küreselleşme Sonrasında Gelir Dağılımı Üzerine, *Maliye Dergisi*, S. 128, Mayıs-Ağustos
- Kaleağası, Bahadır. (2001), Küreselleşme ve Siyaset , Radikal Gazetesi
- Özkıvrak, Özlem., Dileyici, Dilek. (2001), Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet Ve Türkiye, *Dış Ticaret Dergisi* Sayı: 20
- Pollack, Mark A. (2001), International Relationship Theory and European Integration, *Journal of Common Market Studies*, Vol.39, No.2,
- Ramazan Kılıç, (2002) “Küreselleşmeyi İnşa Etmek: Egemenliğin Dönüşümü Olarak Küreselleşme”, *Liberal Düşünce*, Y.7, S.25-26,
- Schmidt, Viven A.(1995), The New World Order, Incorporated: The Rise of Business and the Decline of the Nation State, *Daedalus*, Vol. 124, no. 2 (Spring 1995)
- Palamut, M. Emin. (1997), Entegrasyon Anlaşmalarının Yarattığı Hukuksal Sorunlar ve Norm Çatışmaları, Türkiye’de Liberalizasyon Sürecinde Maliye Politikaları Açısından Kamu Ekonomisinin Özel Ekonomi Üzerindeki Etkileri. *XI Türkiye Maliye Sempozyumu 4-8 Mayıs 1995*, Gazi Magosa, KKTC. Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü İzmir
- Akman, M. Sait, (1998) Uluslararası Ticaret Sistemi: GATT’dan Dünya Ticaret Örgütüne, *İktisat Politikası* , (Der: Vildan Serin), 1.baskı, Alfa, İstanbul
- Boratav, Korkut (2000), Emperyalizm mi Küreselleşme mi? Küreselleşme, emperyalizm-yerelcilik- işçi sınıfı, (Der.: Ahmet Tonak), 1.baskı, İmge Kitapevi
- Büyüktaşkın, Şener (1997), *Dünya Ticaret Sistemi: GATT Dünya Ticaret Organı ve Türkiye*, Ankara, Esbak Yayınları
- Giddens, Anthony., (2000) *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, (Cev.: Osman Akınhay), İstanbul, Alfa Yayınevi

- Görgün, Sevim. (1977) *Maliye Politikası*, İstanbul, Şampiyonlar Matbası,
- Hirst ,Paul. Thompson; Grahame. (1998) *Küreselleşme Sorgulanıyor*, 1.baskı (Çev: Çağla Erdem ve Elif Yücel), Ankara, Dost Kitabevi
- Karluk, Rıdvan.(1996), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 4. Baskı, İstanbul: İMKB Yayınları
- Kazgan, Gülten. (1997), *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul, 1. Baskı, Altın Kitaplar
- Kazgan, Gülten. (1999), *Tanzimattan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi
- Kazgan, Gülten. (2000), *Küreselleşme ve Ulus Devlet*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Korkut Boratav, (2000) “*Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?*,” *Küreselleşme: Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı*, Der: Ahmet Tonak, Ankara: İmge Kitabevi
- Marc Williams (1996), “Rethinking Sovereignty”, *Globalization: Teory and Practice*, Der: Elenore Kofman and Gillian Youngs, Pinter
- Panic M. (1997) ”The End ofThe Nation State”, *Structural Change and Economic Dynamics*, V.8 University of Cambridge, U.K.: Cambridge.
- Rodrik, Dani. (2000). *Küreselleşme Sınırı Aştımı?* (Cev: F. Ünsal Aksoy) İstanbul, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul
- Scholte, Jan A., (2000), *Globalization: A Critical Introduction*, New York,: St.Martin’s Press.
- Tooze, Roger; (1992), *Conceptualizing the Global Economy*, Global Politics. Globalization and the Nation State (Der. Anthony G. Mc Grew; Paul G. Lewis), Politiy Press, Cambridge,UK
- The world Bank, (1998), *1997 The International Bank for Reconstruction and Development*, Washigton DC.